

W stulecie urodzin Johna Rawlsa

W przedmowie do opublikowanego w roku 1994 polskiego przekładu *A Theory of Justice* John Rawls tak charakteryzował założenia i cele swojej książki:

chciałem wypracować koncepcję sprawiedliwości, która stanowiłaby w miarę systematyczną alternatywę wobec utilitaryzmu, w takiej czy innej formie długo dominującego w anglosaskiej tradycji myśli politycznej. Zasadniczym powodem poszukiwania takiej alternatywy jest to, że – jak myślę – doktryna utilitarystyczna stanowi słabą podstawę dla instytucji konstytucyjnej demokracji. W szczególności nie sędzę, by utilitaryzm mógł dać zadowalające wyjaśnienie podstawowych praw i swobód obywateli jako wolnych i równych osób, co jest wymaganiem o bezwzględnie pierwszorzędym znaczeniu dla opisu instytucji demokratycznych. Aby temu wymaganiu sprostać, posłużyłem się koncepcją umowy społecznej, którą przedstawiłem w sposób bardziej ogólny i abstrakcyjny – za pomocą idei sytuacji pierwotnej¹.

Ta myśl to rdzeń całej filozofii polityki Rawlsa. Konsekwentnie starał się on uzasadnić instytucje konstytucyjnej demokracji w kategoriach sprawiedliwości. W tym celu sięgnął do znanej od wieków koncepcji umowy społecznej, ale przedstawił ją w nowej formie, przystającej do współczesnych, pluralistycznych społeczeństw świata zachodniego. Społeczeństwa te są rozumiane jako systemy kooperacji opartej na powszechnie przyjętych regułach postępowania. Jest w nich miejsce dla ludzi o różnych poglądach, również dla tych, którzy kontestują liberalizm. Kwestie religijne, filozoficzne czy moralne pozostawia się do rozstrzygnięcia obywatelom. Władza polityczna nie powinna w to ingerować. Zgodnie z tym ujęciem podstawą demokracji nie jest taka bądź inna, wyznawana przez mniejszą bądź większą część społeczeństwa, koncepcja dobra, ale akceptowane przez wszystkich procedury.

John Bordley Rawls urodził się 21 lutego 1921 roku w Baltimore w stanie Maryland. Był drugim z pięciorga dzieci Williama Lee Rawlsa (wziętego prawnika) i Anny Abell Stump Rawls. W dzieciństwie stracił dwóch braci. Początkowo kształcił się w szkole w Baltimore, a następnie w Kent School

¹ J. Rawls, *Przedmowa do wydania polskiego*, w: tenże, *Teoria sprawiedliwości*, przeł. M. Panufnik, J. Pasek, A. Romaniuk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994, s. XII.

w Connecticut – episkopalnej szkole dla chłopców. W roku 1939 wstąpił na Uniwersytet Princeton, gdzie uczęszczał na zajęcia między innymi z chemii, matematyki, malarstwa i muzyki. Ostatecznie jednak wybrał filozofię. W tym okresie jego zainteresowania koncentrowały się przede wszystkim na zagadnieniach o charakterze teologicznym oraz na relacjach między religią a etyką. Uczestniczył też w kursie filozofii polityki prowadzonym przez Normana Malcolma, ucznia Ludwiga Wittgensteina. Studia ukończył w styczniu 1943 roku i zaraz po tym wstąpił do armii amerykańskiej. Po odbyciu krótkiego przeszkolenia wojskowego służył jako szeregowiec w 32. Dywizji Piechoty w walkach na Pacyfiku. Brał udział w bitwie o Leyte na Nowej Gwinei, a następnie w bitwie o Luzon na Filipinach. Za swoją postawę został odznaczony Brązową Gwiazdą. We wrześniu 1945 roku wkroczył wraz z wojskami amerykańskimi do Japonii. Widział zgłiszcza Hiroszimy niedługo po zrzuceniu na to miasto bomby atomowej. To doświadczenie wraz z doniesieniami o Holokauście oraz śmiercią wielu kolegów w trakcie działań wojennych całkowicie zmieniły stosunek Rawlsa do religii. Po zakończeniu służby wojskowej w styczniu 1946 roku wrócił do Princeton. W roku 1949 poślubił Margaret Fox, z którą następnie miał czwórkę dzieci. Doktorat z etyki uzyskał w roku 1950 na podstawie rozprawy *A Study in the Grounds of Ethical Knowledge: Considered with Reference to Judgments on the Moral Worth of Character*. W kolejnym roku fragment tej rozprawy ukazał się w „Philosophical Review”. Była to pierwsza publikacja Rawlsa. W latach 1950–1952 Rawls wykładał w Princeton. Następnie w roku akademickim 1952/53, dzięki stypendium Fulbrighta, wyjechał na Uniwersytet Oksfordzki, gdzie uczęszczał na wykłady Herberta Harta, seminaria Isaiaha Berlina i Stuarta Hampshire’a oraz brał udział w dyskusjach z Gilbertem Ryle’em. Pobyt w Oksfordzie był jednym z najbardziej płodnych intelektualnie okresów w życiu Rawlsa. Po powrocie do Stanów Zjednoczonych został zatrudniony na Cornell University (1953–1959), a następnie w Massachusetts Institute of Technology (1960–1962). W roku 1962 objął stanowisko profesora na Uniwersytecie Harvarda. Z uczelnią tą był związany przez ponad 30 lat (w latach 1970–1974 pełnił funkcję dziekana Wydziału Filozofii). Warto podkreślić, że w tym okresie na Uniwersytecie Harvarda byli też zatrudnieni m.in. Nelson Goodman, W.V.O. Quine, Rogers Albritton, Hilary Putnam, Stanley Cavell, Burton Dreben i Robert Nozick. W latach 60. Rawls protestował przeciwko wojnie w Wietnamie. Ten konflikt stał się dla niego impulsem do wnikliwej analizy amerykańskiego systemu politycznego. W roku 1971 ukazała się najśłynniejsza książka Rawlsa *A Theory of Justice*. Rok później otrzymał Phi Beta Kappa Ralph Waldo Emerson Prize, a w roku 1978 został James Bryant Conant University Professor. Na emeryturę przeszedł w roku 1991 (choć filozofię polityki wykładał jeszcze do roku 1995). W roku 1993 opublikowana została książka *Political Liberalism*, a sześć lat później *The Law of Peoples*. W roku 1999 otrzymał od prezydenta Billa Clintona

National Humanities Medal. W tym samym roku został też nagrodzony Rolf Schock Prize in Logic and Philosophy. Rawls zmarł 24 listopada 2002 roku w Lexington. Został pochowany w Cambridge w stanie Massachusetts na cmentarzu Mt. Auburn.

Z okazji przypadającej w bieżącym roku setnej rocznicy urodzin Johna Rawlsa redakcja „Przeglądu Filozoficznego” oraz Wydział Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego zorganizowały w dniach 2–3 września konferencję naukową „John Rawls. Podstawy demokracji”. W trakcie konferencji wygłoszono 23 referaty. Prelegenci reprezentowali 12 uczelni: Akademię Ignatianum w Krakowie, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Uniwersytet Gdański, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Opolski, Uniwersytet Szczeciński, Uniwersytet w Bremie, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Wrocławski oraz Wyższą Szkołę Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie. Zeszyt „Przeglądu Filozoficznego”, który oddajemy do rąk czytelników, jest rezultatem tej konferencji. Publikujemy w nim 22 rozprawy. Numer wzbogaca przygotowany przez Irenę Bednarz wybór wypowiedzi polskich filozofów badających idee rozwijane przez Rawlsa.

Redakcja „Przeglądu Filozoficznego” dziękuje wszystkim, którzy przyczynili się do zorganizowania wrześniowej konferencji oraz publikacji niniejszego zeszytu. Szczególnie serdeczne podziękowania składamy doktorowi Marcinowi Jażyńskiemu za zaprojektowanie niezwyklego plakatu i programu konferencji oraz dyrektor Elżbiecie Kujawskiej z Polskiej Akademii Nauk za ogromną życzliwość i wsparcie udzielane naszej redakcji.

Bogdan Dziobkowski